

Taqrizchi: Qo'ziyev U.Y., NamDU O'zbek tilshunosligi kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Uzakova Lola Anvarovna
Oziq ovqat texnologiyasi va muhandisligi xalqaro instituti
E-mail: Lolauzakova82@gmail.com

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA TO'Y BILAN BOG'LIQ LEKSIK BIRLIKLARNING LINGVOKULTUROLOGIK TADQIQI: INGLIZ TO'Y MAROSIMIMLARINI O'RGANISH

Annotatsiya. Ushbu maqolada asosan ingliz to'y marosimlarini umumiy tasnifi berilgan, ingliz to'y marosimlariga ta'rif berilgan. Ingliz to'y marosimlari organib chiqilib ularning ma'nosiga xam tohtalib o'tilgan, shuningdek, to'y so'zi bilan bog'liq leksemalar keltirilgan va muhokama qilingan. O'zbek va ingliz to'y marosimudumlarining o'rganishda ularning kelib chiqishi, mazmun-mohiyatini aniqlash uchun albatta tarixiy manbalardagi ma'lumotlar ko'rib chiqilgan. To'y leksemasi bilan bogliq paremalarga va so'zlar birikmalari asosida tasniflash usulining taqqoslash shartiga mos qadamlari aniqlangan. To'y marosimi oilaviy siyosat va madaniy oqibatlar belgisi sifatida aloxida ko'rib chiqilgan, madaniyatni kesib o'tadigan bir nechta marosimlar ham o'rganib chiqilgan.

Kalit so'zlari: ingliz to'y marosimlari, leksemalar, nikoh, taklif, unashtirish, to'y an'analari

Annotation. In the article, a general classification of English wedding ceremonies is given and a description of English wedding ceremonies is studied. Also, English wedding ceremonies were organized and their meaning was discussed, as well as lexemes related to the word wedding were presented and investigated. In the study of Uzbek and English wedding rituals, the information from historical sources was considered in order to determine their origin and content. The wedding ceremony has been examined separately as a sign of family politics and cultural implications, and several rituals that cross cultures have been studied.

Key words: English wedding ceremonies, lexemes, marriage, proposal, engagement, wedding traditions

Аннотация. В данной статье дается общая классификация английских свадебных церемоний, а также дается описание английских свадебных церемоний. Также были изучены английские свадебные церемонии и обсуждено их значение, а также представлены лексемы, связанные со словом свадьба. При изучении узбекских и английских свадебных обрядов учитывались сведения из исторических источников с целью определения их происхождения и содержания, этапы определяются по условию. Свадебная церемония была исследована отдельно как знак семейной политики и культурных последствий, а также были изучены несколько ритуалов, пересекающихся культурами.

Ключевые слова: английские свадебные церемонии, лексемы, брак, предложение, помолвка, свадебные традиции

Kirish. O'zbek xalqi etnografiyasining ilmiy tadqiq etish V.V.Radlov izlanishlari bilan bog'liq bo'lib, u Zarafshon vodiysi aholisi haqida qimmatli etnografik ma'lumotlar to'plab, ular asosida mahalliy xalqlar haqida etnografik risolalar yozdi. A.N.Samoylovich va P.A.Falevning qrim-tatar tili maqol va matallarini jamlagan asari, V.P.Nalivkin va M.V.Nalivkinalarning Farg'ona vodiysi ayollarining turmush tarzini aks ettiruvchi asari alohida ajralib turadi.

A.Jo'raboyev va Z.Husainovalarning tadqiqotlari o'zbek tilidagi to'y marosimi bilan bog'liq ifodalarning umumiy tadqiqiga, F.Hayitovanning tadqiqoti nikoh to'yi qo'shiqlarining lingvistik tahlili masalasiga qaratilgan bo'lsa, O.Ismanovanning ishi kelin salom janrining poetik tadqiqiga va M.Kaxarovanning tadqiqoti o'zbek etnografizmlarining sistemaviy tadqiqiga bag'ishlangan. O'zbek va ingliz xalqlari urf-odatlarining chog'ishtirma tadqiqi globallashuv jarayonida xalqlar o'rtasidagi munosabatlarda anglashilmovchiliklarning oldini olishda dolzarb bo'lib, ilmiy hamda amaliy ahamiyatga egadir.

O'zbek va ingliz to'y marosim-udumlarining tarixini o'rganishda ularning kelib chiqishi, mazmun-mohiyatini aniqlash uchun albatta tarixiy manbalardagi ma'lumotlar muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Ingliz oilasining asosiy o'ziga xos xususiyatlaridan bittasi bu to'ylardagi an'anaviy marosimlarga qattiq rioya qilishdir. Britaniyalik to'y an'alarining ma'noni anglatuvchi rituarlar, to'ylar har doim marosimlar va an'alar atrofida rivojlanadi. Selingson (1973) diniy muassasada o'tkazilmaydigan xizmatlar ham ko'plab an'anaviy marosimlarga rioya qilishini ko'rgan. O'n to'qqizinchi asrdan oldin Angliyada turmush qurish qarori yoshlarning ota-onalari yoki vasiylari tomonidan qabul qilingan (Walker, Hill, Flinn, Ellsworth, 2011). Ingliz to'ylari ko'pincha kelishilgan xolatlarda uyushtirilar edi (Apostolou, 2007). Shu bilan birga, kelin va kuyov ko'pincha nikoh to'g'risida qaror qabul qilingan paytda bir-birlarini hatto tanimasdilar (Levinson, 1991). Ko'pincha nikoh shartnomasi kelajakdagi yangi turmush qurganlar yetti yoshdan oshmagan paytda tuzilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot mavzusini yoritishda tasniflash, tavsiflash, zidlash, qiyoslash, sotsiologik tavsifiy va qiyosiy tahlil, tarixiylik, tizimli yondashuv, semantik semiotik nazariya usullar tahlil metodlaridan foydalanildi.

Natijalar va muhokamalar. Ingliz nikoh to'yidan oldin odatda ikki kishi o'rtasidagi wedding proposal/nikoh taklifi bilan boshlanadi. Bu an'anaviy ravishda uzuk an engagement ring /nishon uzuk taqdimotini va rasmiy ravishda "Will you marry me?" /"Menga turmushga chiqasizmi?" degan savolni o'z ichiga oladi. Taklif etayotgan kishi savol berish uchun hatto tizzasiga tushishi mumkin. Agar taklif qabul qilinsa, er-xotin unashtirilgan xisoblanadi. Bu chap qo'lda nishon uzugi taqilgan bilan ifodalanadi.

An'anaga ko'ra, erkaklar ayollarga turmush qurishni taklif qilishlari kerak, ammo Buyuk Britaniyada 29 fevral (lepa year/kabisa yilida) ayol o'z sherigiga turmush qurishni taklif qilishi mumkin bo'lgan bir kun (to'rt yilda bir marta keladi) deb aytiladi. Odatdagi kelishuvlar taxminan bir yildan 18 oygacha davom etadi, ammo qisqaroq yoki uzoqroq bo'lishi mumkin. O'zbek nikoh taklifi esa odatda sovchilikdan boshlanadi va ingliz unashtirish urf-odatlaridan katta farq qiladi. D.D.Manukyan, Y.A.Sorokin, D.A.Gilfanova kabi olimlar to'y marosimiga oid izlanishlar olib borib, ularning madaniy va lingvokulturologik jihatlarini tahlil qilishgan. O'zbek xalqining nikoh to'yi tizimida bir qancha to'y leksemasi bilan bogliq marosimlar mavjud: sovchilik, unashtirish, uy ko'rar (qiz ko'rar) bu kabi paremlar ingliz tilida mavjud ammo lingvokulturologik jihatdan farqlidir.

Shuningdek, ingliz to'yidan oldin kelin va uning ayol oilasi va do'stlari uchun "Hen' Party"/"Tovuq" ziyofati" va kuyov va oilaning erkak a'zolari/do'stlari uchun "Stag" ziyofati/qizlar bazmi o'tkaziladi va o'zbek to'y an'alar qatorida shu kabi qizlar bazmi, boydoqlar kechasi xam o'tkaziladi. Odatda bu to'ydan bir oy oldin yoki bir necha kun oldin sodir bo'ladi.

Ingliz to'y kunidan oldin, shuningdek, o'tkaziladigan joyni bron qilishni, gullarni tartibga solishni, liboslarni tayyorlashni va to'y kunining boshqa barcha jihatlarini tartibga solishni ta'minlashdur.

Er-xotin o'zlarining mahalliy ro'yxatga olish idorasida "notice of marriage"/"nikoh to'g'risida xabarnoma"/berishadi. Biroq o'zbek madaniyatida bu kabi xolat umuman uchramaydi faqatgina FXDY ga nikoh toyini registratsiya qilish uchun borilishi mumkin. Shuningdek ingliz mentalitetida to'ydan oldin ko'plab bo'lajak eri xotin birga yashaydi bir-birini sinash uchun, o'zbek mentalitetida esa bu xolatlar kamdan-kam uchraydi. Er-xotinlar nikohdan keyin bir yil ichida turmush qurishlari yoki fuqarolik sherikligini ro'yxatdan o'tkazishlari kerak. Taklifnomalar odatda to'ydan 3 oy oldin chiqadi va taklifnomalarda "The wedding invitation phrase: The honour of your presence"/ "To'yimizda sizni ko'rish sharafi" sozlari bilan boshlanadigan taklifnoma mexmonlarga jo'natiladi.

Ingliz nikoh to'y kuni, ertalab "Something old, something new, something borrowed, something blue"/ "Eski narsa, yangi narsa, qarzga olingan narsa, ko'k narsa" an'anasi mavjud. Bu an'ana qadimgi inglizcha "Something Old, Something New, Something Borrowed, Something Blue, A Sixpence in your Shoe" qofiyasidan kelib chiqqan va kelin to'y libosiga qo'shadigan yoki katta kunda o'zi bilan olib yuradigan to'rtta narsa shunchaki omad tilaklari/ wish for good fortune and prosperity. Something old/Qadimgi narsa davomiylikni ifodalaydi; something new/yangi narsa kelajak uchun optimizmni taklif qiladi; something borrowed/qarzga olingan narsa

qarzga olingan baxtni anglatadi; something blue/ko'k narsa poklik, sevgi va sadoqatni anglatadi; six pence in your shoe/oyoq kiyimingizdagi olti tiyin - bu omad va farovonlik istagi.

Shuningdek, ingliz to'y marosimlari bilan quydagi leksemalar bogliq: Best Man/eng yaxshi odam - to'y kuni kuyovga yordam beradigan yaqin erkak qarindoshi yoki do'sti. Ular uzukni xavfsiz saqlaydilar, boshlovchilarni boshqaradilar, to'y guvohi bo'lishadi va nutq so'zlaydilar, Page boys/sahifa o'g'illari - kelinning oldidan yo'lak bo'ylab yurish - ba'zan ular uzukni olib yurishadi, Flower girl /gul qiz - yo'lak bo'ylab yurib, kelinning oldiga gul barglarini sochadi, Father of the Bride/kelinning otasi - kelinni ramziy ravishda "gives away"/"beradigan" kishi. Agar uning otasi vafot etgan bo'lsa yoki boshqa sabablarga ko'ra mavjud bo'lmasa, kelinni boshqa erkak qarindoshi, ko'pincha amakisi yoki ukasi beradi. An'anaga ko'ra, kelinning otasi nutq so'zlaydi.

Yana bir ingliz urf-odatlaridan biri bu to'ydagi kiyim-kechak masalan, ingliz ayollari o'zbeklar yoki amerikaliklarga qaraganda oddiyroq to'y liboslarini afzal ko'rishadi. Ko'pchilik britaniyalik kelinlar oq yoki krem rangli liboslarni afzal ko'radilar, garchi kelin do'konlarida har doim to'y liboslarining rangli modellari bo'ladi. Kelinlarning ko'ylaklari uchun kuyovning kamzuli va galstuklari va kuyovlar uchun bir xil rangdagi mato sotib olinadi. Zamonaviy britaniyalik kelinlar qizi uchun to'y libosini qoldirmaslikni afzal ko'radilar, chunki moda o'zgarmoqda. To'y libosi sotiladi yoki to'ng'ich uchun suvga cho'mish uchun ko'ylak yasaladi. Kelinlar a white wedding gown with a veil/parda bilan oq to'y libosini kiyishadi, ular kelinning yuzini yopishgan va keyin kelinning otasi tomonidan kuyov va mehmonlarga ochib berilgan. "White wedding" /"Oq to'y" an'anasi doirasida beva yoki ajrashganing ikkinchi yoki uchinchi to'yida oq libos va parda o'rinli deb hisoblanmaydi sababi hozirgi kunda bu muammo emas. Kuyovlar esa 3 qismli kostyum kiyishadi.

Nikoh odatda Rolls Royces yoki retro avtomobillardan tashkil topgan to'y korteji cherkovga boradi va limuzinlar juda kam tanlanadi. Qurbongohga ketayotgan kelinning oldida (bugungi kunda kelinlar otasi yonida bo'lmagan holda, qurbongohga o'zlari borishni afzal ko'rishadi), gul gulbarglarini sochadi. To'y marosimidan so'ng darhol barcha mehmonlar bilan fotosessiya tashkil etiladi. Qoida tariqasida, guruh fotosuratlarini er-xotin turmush qurgan cherkov yaqinida olinadi. Ammo tashqarida ob-havo yomon bo'lsa, cherkov devorlari ichida suratga olishga ruxsat beriladi.

An'anaga ko'ra, kelinlar yovuz ruhlarning ta'siriga eng zaif deb hisoblangan va shuning uchun to'ylar bilan bog'liq ko'plab an'analar va urf-odatlar, birinchi navbatda, yangi turmush qurganlarni zarur himoya bilan ta'minlash uchun chaqirilgan. Shuningdek, odamlarning o'tiradigan tomoni ular kelinning yoki kuyovning do'stlari yoki oilasi ekanligiga bog'liq. Oldingi qatorlar odatda yaqin oila yoki do'stlar uchun ajratiladi, birinchi o'rindiqlar esa kelin-kuyov uchun ajratilgan bo'ladi. Kuyov va uning eng yaxshi odami kelinning kelishini cherkov ichida kutishadi. Odatda, kelinga otasi hamrohlik qiladi, u kelinlarning chap tomonida turadi. Marosim paytida kelin va kuyov o'zlarining wedding vows/nikoh va'dalarini berishadi. Nikoh qasamlari - bu nikoh marosimida er-xotinning bir-biriga bergan va'dalari. G'arb madaniyatida bu va'dalar an'anaviy ravishda mehr-oqibat, sodiqlik, so'zsiz hurmat va doimiylik tushunchalarini o'z ichiga oladi. Qasamyod qilinganidan keyin er-xotin uzuk almashadi. Nikoh uzugi chap qo'lning uchinchi barmog'iga qo'yiladi, bu "uzuk" barmog'i deb ham ataladi. Nikoh uzugi odatda oddiy oltin uzukdir. To'y marosimidan so'ng, kelin, kuyov va ikkita guvoh odatda to'y daftariga imzo chekish uchun yon xonaga ketishadi. Busiz nikoh qonuniy emas va nikoh guvohnomasi berilmaydi. Shundan so'ng, mehmonlar omad tilash uchun yangi turmush qurgan juftlik ustiga gul barglari, konfeti tashlash uchun chiqishadi. Kelin barcha yolg'iz va turmushga chiqmagan mehmonlarga orqasi bilan turadi va guldastasini boshi uzra ularga tashlaydi. Kim guldastani ushlasa, u keyingi turmushga chiqadi. Xozirgi kunda ushbu an'ana o'zbek to'ylarida xam uchramoqda. Odatda to'ydan so'ng kelin-kuyov honeymoon/asal oyiga jo'nab ketishadi, ba'zan esa to'ydan keyin ham to'g'ri borishadi. Uyga qaytgach, er xotinini yangi uyiga olib borishi an'anaga aylangan. Bu kelinni ostonadan ko'tarish deyiladi. Odatda ingliz to'ylarida kelin cherkovga kirganda, unga bug'doy sepiladi. Shunga o'xshash to'y an'analari ko'plab xalqlarda o'tkazilgan bo'lib va hozirgi kunda mavjud. Shu kunlarda Angliyada kelinga ham sepiladi, lekin yolg'iz emas, balki kuyov bilan birga. Albatta kirishda emas, balki chiqishda, yoshlar allaqachon turmush qurganlarida. Ha, va asosan bug'doy bilan emas, balki rangli guruch, rangli konfeti, atirgul barglari va boshqalar bilan sepiladi. Asal oyida qadim zamonlarda yoshlar uchun to'y uchun asalli ichimlik pishirilgan. Yangi turmush qurganlarga asalli ichimlik beriladi. "Asal oyi" atamasining kelib chiqishi erkaklar bo'lajak xotinlarini o'g'irlab ketgan kunlarga borib taqaladi, deb ishoniladi. Keyin er-xotin kelinning ota-onasidan to'ygacha yashirinishga majbur bo'ldi. Yangi turmush qurganlar to'ydan keyin yana bir oy tsikli uchun qochishda qolishdi. Marosimdan so'ng mehmonlar odatda mehmonxonada,

restoranda yoki shunga o'xshash biror joyda o'tkaziladigan ziyofatga yo'l olishadi. Barcha mehmonlar kelgandan so'ng, kelin va kuyov e'lon qilinadi, hamma o'rnidan turadi va er-xotin o'z joylariga yo'l olishadi. Ular odatda ota-onalar, eng yaxshi erkak va xizmatkor bilan "yuqori stolda" o'tirishadi. Acceptance ritual/ Qabul marosimida ovqatdan so'ng odatda nutqlar bo'lib o'tadi - odatda kelinning otasi yangi kuyovini oilada kutib oladi, eng xurmati baland odam nutq so'zlaydi (bu odatda hazil bo'lishi kerak) va keyin kuyov aytadi o'z nutqini. Nutqlar uchun har bir kishiga shampan (yoki alkogolsiz ekvivalent) beriladi va ular har bir nutqdan keyin er-xotinni tost qiladilar. Nikoh to'yining yakunida er-xotin odatda an'anaviy mevali tort bo'lgan wedding cake/to'y tortini kesib tashlashadi. Tortni birgalikda kesish juftlik uchun omadli hisoblanadi. Bu ularning nikoh paytida birga ishlashlarini anglatadi. Har qanday raqs odatda kelin va kuyov tomonidan boshlanadi, bu First dance/"Birinchi raqs" deb ataladi, ko'pincha er-xotin o'zlari yoqtirgan musiqa yoki qo'shiqni tanlaydilar. Qabul marosimidan kelin eri bilan birga yangi hayot boshlash uchun ketadi.

Xulosa. Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki, to'y marosimidan tarkibiy qismlar qo'shilishi va olib tashlanishi bilan birga, nikoh marosimida bir-biriga bog'langan umumiy ritualistik model hali ham mavjud. Ritualga bo'lgan ehtiyoj saqlanib qolmoqda, chunki u ko'p juftliklar orzu qiladigan izchillik va madaniyat tuyg'usini ta'minlaydi. To'y marosimi oilaviy siyosat va madaniy oqibatlar haqida gapirish mumkin bo'lsa-da, madaniyatni kesib o'tadigan bir nechta marosimlar ham mavjud. To'yning yana bir marosim elementi - umumiy to'y liboslari. Kelin pardasi turli madaniyatlarda ramziy bo'lib kelgan. Leysi (1969) ga ko'ra, masalan parda xristian, yahudiy, musulmon va hindularning to'ylarida muhim ahamiyatga ega bo'lib, u ruhlardan himoya qilishdan tortib, kelinning pokligini sovg'a sifatida o'rashgacha, fazilat ramzi bo'lgan oq pardani saqlab qolishgacha bo'lgan. Angliyadagi madaniyat doimiy ravishda din va oilaviy an'analarga asoslangan bo'lib, Boles (1996) tomonidan o'rganilgan bugungi din amaliyotlarida ham ko'rinib turibdi. Turli xil tashkiliy tuzilmalar va ilohiyotlarning uchta mazhabini birlashtirgan narsa, ular erta janubda erkaklar va ayollarni chinakam dindor qilgan narsalarni tushunish edi, Heyman (2006) bu bog'liqlik tavba qilish va qayta tug'ilish degan xulosaga keldi. Oila atamasi so'nggi bir necha asrlarda bahs-munozaralardan biri bo'lib kelgan, chunki ota va ona va bola it va oq panjara bilan o'chgan. Mintz (1988) Britaniya oilasi inqilobni boshdan kechirganini aniqladi, chunki "oila ichidagi munosabatlar patriarxal hokimiyatga emas, balki mehr va o'zaro manfaatlarga asoslanadi". Oilaviy an'analardan yoki diniy rishtalar ta'sirida bo'ladimi, ingliz to'yi so'nggi bir necha o'n yilliklar davomida ma'lum bo'lgan ko'plab narsalar bilan ajralib turadi. Heyman (2006) tavba qilish va qayta tug'ilish degan xulosaga keldi. An'anaviy urf-odatlar keng ro'yxatini Buyuk Britaniyada to'y haqida gap ketganda topish mumkin. Aksariyat juftliklar ushbu an'analardan ba'zilarini o'z marosimlariga qo'shadilar, lekin har bir er-xotin bir-biridan farq qiladi va Britaniya to'y an'analari qanchalik qabul qilishmasin, ikkita marosim bir xil emas.

Biroq, madaniyat va urf-odatlar haqida gap ketganda, barcha juftliklar obuna bo'lgan bir nechta an'analardan mavjud. Qayerdan bo'lishingizdan qat'i nazar, har doim esda tutingki, baxtli va muvaffaqiyatli to'yning kaliti mehmonlaringizning zavqlanishiga ishonch hosil qilishdir. Bu yerda Buyuk Britaniyadagi eng mashhur to'y an'anaviy urf-odatlar sizga qadim zamonlardan to hozirgi kungacha bo'lgan britaniyalik to'y tajribasi orqali yo'l-yo'riq ko'rsatib o'tamiz.

Kelinning fazilatli qiyofasi faqat to'y libosining rangida mustahkamlanadi, chunki oq to'y libosi oilalarni birlashtirish uchun bokiralik va sharafni ifodalaydi. Chesser (1980) ta'kidlaganidek, er-xotinlar "ochiq va halol muloqotni talab qiladigan o'ziga xos ramziy ma'noga ega marosimlarni ongli ravishda va o'zaro tanlash" kerak. Ushbu qadimiy marosimlar insonning o'z mavqeini tasdiqlashga bo'lgan istagini o'ziga xos tarzda tartibga soladi.

Foydalanilgan adabiyot

1. Aguiar M. (2013) "Arranged Marriage: Cultural Regeneration in Transnational South Asian Popular Culture" *Cultural Critique*, 84: 181-214.
2. Rosenberg-friedman, L. (2012). *Wedding Ceremony, Religion, and Tradition*. *Israel Studies Review*, 27(1), 98-124.
3. Lola Uzakova. 2022."Linguistic-Cultural Study of Lexical Units Related to the Word "Wedding" in Uzbek and English Languages" *PINDUS Journal of Culture, Literature, and ELT (PJCLE) Academic journal*
4. Lola Uzakova. 2022 "O'zbek va ingliz tillaridagi "to'y" leksemasi bilan bog'liq leksik birliklarni lingvokulturologik tadqiqi" (to'y so'zi bilan bogliq etiket shakllari) *INTERNATIONAL CONFERENCE ON TEACHING, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES*" 2023/1 p958-961

5. L.Uzakova “O’ZBEK VA INGLIZ NUTQIY ETIKETLARINING QIYOSIY TADQIQI” «SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal ISSN: 2181-1601 Volume:1, ISSUE: 3 B 213-216
6. Tuychiyev Ashurali, & Khairullayev Farrukh. (2023). THE BASICS OF BUILDING A TRAINING SESSION FOR YOUNG ATHLETES. Conferencea, 55–65. Retrieved from
7. Kaharova, M. (2021). MICRO FIELD OF LEXEMES WHICH DENOTE UZBEK PEOPLES’ HOLIDAYS AND WORK CEREMONIES. THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука,(9), 646-648.
8. Ходжаев, М., & Қаххорова, М. (2013). Чет тили ўқитиш методикаси. Т.:«Fan va texnologiya, 148.
9. Kakharova, M., & Yusupova, D. (2022). New Approaches To Lesson Plan. European Journal of Humanities and Educational Advancements, 3(1), 40-42.